

ШЛЯХИ ПІДТРИМКИ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРУКТУР У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Бутнік-Сіверський Олександр Борисович
д.е.н., професор, академік АТН України,
завідувач кафедри економіки, обліку та
фінансів Інституту післядипломної освіти
Національного університету харчових технологій

Реалізація «стратегії інноваційного прориву» та «активної інтеграції вітчизняного виробництва в ЄС та нових інноваційно-технологічних та інформаційних підходах» можлива лише при підтримці та стимулюванні інноваційних структур у процесі реформування законодавства про інноваційну діяльність. При цьому слід чітко дотримуватись розподілу функцій і витрат спрямованих на розвиток інноваційної діяльності. Слід визначити параметри виробничої системи й вимоги, що висуваються особливостями умов інноваційної діяльності. На цій основі пропонується використовувати різні принципи побудови організаційних інноваційних структур на основі комбінації їх відповідних типів.

Ключові слова: інноваційний прорив, інновації, інноваційна діяльність, інноваційно-технічний розвиток, інноваційна інфраструктура, венчурний капітал, фонд розвитку інновацій

Реалізація «стратегії інноваційного прориву» та «активної інтеграції вітчизняного виробництва в ЄС та нових інноваційно-технологічних та інформаційних підходах» можлива лише при підтримці та стимулюванні інноваційних структур у процесі реформування законодавства про інноваційну діяльність. При цьому слід чітко дотримуватись розподілу функцій і витрат спрямованих на розвиток інноваційної діяльності. Слід визначити параметри виробничої системи й вимоги, що висуваються особливостями умов інноваційної діяльності. На цій основі пропонується використовувати різні принципи побудови організаційних інноваційних структур на основі комбінації їх відповідних типів.

Сьогодні має місце інерційність в інноваційній діяльності з одної з причин – це слабкого механізму стимулювання впровадження об'єктів права інтелектуальної власності. У цьому напрямку розглядається проект Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності», який спрямовано на подолання інноваційної інерційності. Тут «визначаються правові та економічні засади та розвитку інноваційної діяльності, національної інноваційної системи та пріоритетних напрямів інноваційної діяльності і їх реалізації».

Має змістовне економічне значення запропонований у проекті закону *Фонд розвитку інновацій*, метою якого в проекті зазначено – «сприяння

реалізації державної підтримки інноваційної діяльності, формування та розвитку національної інноваційної системи, створення інноваційної інфраструктури, стимулювання розвитку та підтримки інноваційної діяльності та попиту на інновації Кабінет Міністрів України утворює державну установу Фонд розвитку інновацій». Зазначимо, в розрізі цього проекту закону, що сьогодні стимулюючими механізмами переважають такі фінансові важелі як податки та податкові пільги, які практично відсутні. В системі економічного стимулювання інноваційно-технічного розвитку більше повинно відводитися також і таким фінансовим важелям, як прибуток, дивіденди, рентні та паушальні платежі тощо. Тут слід дотримуватись розподілу функцій стимулювання інноваційних структур і витрат спрямованих на розвиток інноваційної діяльності. Як показує світовий досвід, податкові пільги які спрямовуються на стимулювання розвитку інноваційної діяльності, досягають успіху за умови фактичного провадження об'єктів права інтелектуальної власності.

Підсистема інноваційної інфраструктури частіше вміщує такі елементи, як: бізнес-інноваційні, телекомунікаційні та торгові мережі, технопарки, бізнес-інкубатори, інкубатори технологій, віртуальні інкубатори, інноваційно-технологічні центри, наукові (технологічні) парки, технологічні і дослідницькі парки, технополіси, консалтингові фірми, фінансові посередники та інші. У світі нині функціонують понад 500 технопаркових структур, у С ША їх налічується більше 160, у Я понії – близько 50, Китаї – понад 50, Великій Британії – 46, у Ф ранції – понад 50, а у Швеції та Фінляндії – відповідно 16 і 17. Понад 100 наукових і технологічних парків функціонують у країнах Центральної та Східної Європи, більше 50 – у Р осії [1]. У світ зараз налічується понад 300 технополісів, які утворюють своєрідні територіальні зони «високої технології». Технополіси і науково-технологічні парки досить часто є зручною органічною новацією, яка дозволяє заявити про пільгове оподаткування і кредитування, про створення особливо вигідних умов для іноземних інвестицій.

Особливістю сучасного етапу інноваційної діяльності є утворення науково технічних комплексів, які об'єднують теоретичні розробки та процес виробництва. Це відтворює тісний зв'язок етапів циклу «наука – виробництво – ринок». При цьому слід враховувати, що неодмінними властивостями нововведень є науково-технічна новизна та виробнича застосовність. Комерційна реалізованість по відношенню до інновацій виступає як потенційна властивість, для досягнення якої необхідні певні техніко-економічні та господарські зусилля. М атеріальною базою інноваційної структури є велика наукова організація і територія з розвинутою науковою, виробничою, господарською та соціальною інфраструктурою, об'єкти якої зорієнтовані на розробку і впровадження нових технологій, машин, матеріалів.

Практика засвідчує, що підприємства-інноватори, які входять до інноваційної інфраструктури, частіше і швидше здатні освоювати нововведення, ніж ті, які не спираються на інфраструктуру. Підприємства-

інноватори та інноватори-автори нововведень здатні проводити реальну активну інноваційну діяльність, спираючись на сформовану інфраструктуру. Вони обґрунтовують потребу в змінах, аналізують наявні та запропоновані нововведення, залучають інвесторів та розробляють інноваційно-інвестиційні проекти і формують джерела їх фінансування. За таких умов об'єкти права інтелектуальна власність в інноваційній сфері являють собою область взаємодії інноваторів-авторів нововведень, інвесторів суб'єктів підприємницької інвестиційної діяльності, які вкладають власні, позичені та залучені кошти та майно в нововведення з метою отримання економічного та соціального результатів, а також товаровиробників конкурентоспроможної продукції.

В інноваційній сфері розрізнені процеси об'єднуються в єдиний інноваційний процес, який створює нововведення, які відповідають попиту виробничої сфери та забезпечують умови освоєння їх підприємством та споживачами. Саме для таких підприємств-інноваторів та інноваторів-авторів нововведень потрібна підтримка держави та стимулювання спрямоване на створення та функціонування інноваційних структур, що повинно знайти своє відображення у процесі реформування законодавства про інноваційну діяльність. Зокрема, законодавство України в сфері інноваційної діяльності передбачає лише процедуру фінансової підтримки Державною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів чи передавання майна у лізинг, яка здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо, що свідчить про недосконалість законодавчої бази. Відкритими залишаються питання про стимулювання розвитку венчурного капіталу, заохочення потенційних інвесторів до участі у ньому.

Суттєве значення для інноваційної структури може стати система фінансових пільг і стимулів, серед яких набули поширення: компенсація збитків; система прискореної амортизації; пільгове кредитування малих і середніх фірм; надання великих кредитів малим дослідним і венчурним фірмам.

Перспективним напрямком підтримки та стимулювання інноваційних структур може стати венчурний капітал, який орієнтований, в першу чергу, на розвиток самих інноваційних підприємницьких структур, на приріст самого капіталу, а не повернення вкладених коштів, не на процент і не на регулярні доходи на інвестований капітал.

Венчурний капітал надається під перспективну інноваційну ідею без гарантійного забезпечення наявним майном, заощаджень або інших активів підприємця-інноватора. Єдиною заставою є оговорена частка акцій вже існуючого або тільки створеної фірми. Міжнародний характер має венчурного капіталу як по перетоку коштів з інституційних джерел (за джерелами формування), так і за спрямованістю. Наприклад, європейський венчурний капітал характеризується високим ступенем міждержавної інтеграції.

Венчурні фірми – це здебільшого малі підприємства у новітніх галузях виробництва (електроніка, біохімія, біоінженерія, виробництво споживчих товарів), які швидко прогресують і в яких відбувається інтенсивна зміна поколінь продуктів і технологій, пов'язаних з базисними інноваціями [2]. Малі венчурні підприємства спеціалізуються у сферах наукових досліджень, розробок, упровадження інновацій, організація яких пов'язана з підвищеним ризиком. Конкуренція примушує венчурні фірми максимально скорочувати терміни науково-дослідних розробок, інтенсивно впроваджувати новації у виробництво. Венчурні фірми, як правило, утворюються або групою однодумців – учених, інженерів, спеціалістів, винахідників, які мають певний досвід роботи в лабораторіях великих фірм, або науковими закладами, університетами чи приватними особами, які бажають організувати свою справу. Вони мають певні наукові, інженерні ідеї і хочуть реалізовувати їх практично у рамках малої фірми. Малі фірми створюються і на великих підприємствах під винахідників новації й орієнтованих на її реалізацію, що забезпечує успіх поширення інновацій у виробництві, побуті, а корпорації – великі прибутки.

Сферою венчурного бізнесу є два основних види господарюючих суб'єктів: малі наукоємні фірми і представляють їм капітал венчурні компанії, а також венчурні центри великих корпорацій, різні проміжні та нові форми.

При всій своїй привабливості, венчурне фінансування не є універсальним механізмом. Воно корисно у своїй конкретній «ніші» розвитку інноваційної активності підприємств і не може компенсувати брак коштів з інших джерел для розвитку науково-технічної сфери. Відомо, що питома вага венчурного капіталу в загальному обсязі інвестицій в багатьох країнах порівняно невелика (виняток становлять лише США та Великобританія). Зауважимо, що єдиного визначення венчурного капіталу поки не існує. За визначенням Європейської асоціації венчурного капіталу (EVCA – European Venture Capital Association), це пайовий капітал, що надається професійними фірмами, які інвестують і спільно управляють новими приватними компаніями або розвиваються компаніями, які демонструють високий потенціал зростання. Тут він визначений як довгостроковий, ризиковий капітал, що інвестується в акції нових і швидкозростаючих компаній з метою отримання високого прибутку після реєстрації акцій цих компаній на фондовій біржі. Зарубіжний досвід свідчить, що венчурний капітал можна охарактеризувати як економічний інструмент, який використовується для фінансування введення в дію компанії, її розвитку, захоплення або викупу інвестором при реструктуризації власності. Зазначимо, що нерозвиненість венчурного бізнесу в Україні багато в чому обумовлена слабким розвитком фондового ринку, але головна причина, яка є найбільш серйозною перешкодою розвитку венчурного та іншого фінансування, – недостатнє правове забезпечення [3].

Розвиток венчурної індустрії потребує сприятливого середовища для залучення інвестицій в інновації. Ключовим механізмом тут стає створення

венчурних фондів з прямою участю держави. Залучити до венчурних фондів значні приватні інвестиції та реалізувати у повному обсязі ідею державно-приватного партнерства у даній сфері, що забезпечить ріст кількості малих підприємств в науково-технічній сфері та приведе до появи «точок зростання» нових галузей економіки, додаткових робочих місць у сфері наукомісткого виробництва. Одним з вигідних джерел фінансування інноваційної діяльності є іноземні інвестиції, які зараз надходять в основному через кредити. Оскільки в У країні на сьогодні несприятливий інвестиційний клімат, то треба активно розвивати вільні економічні зони, які будуть привабливими для іноземних інвесторів. ВУ країні таких зон поки що обмаль, але вже є проекти щодо їх створення у ряді регіонів.

З огляду обговорення проекту Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності», на наш погляд, слід розглядати формування та використання Фонду розвитку інновацій не як централізоване інституційне утворення за принципом банківської установи, як пропонується у проекті, а за принципом ієрархічної структури самостійних формувань з подальшим їх (фондів) відновленням за рахунок пропорційних відрахувань за результатами реалізації інноваційного продукту/продукції, що у перспективі зменшить бюджетні надходження на їх поповнення. В розрізі цієї економічної ідеї, наведемо наступні терміни, які сукупності розкривають економічний зміст пропозиції.

Фонд розвитку інновацій – джерело для інноваційної діяльності на різних рівнях управління у складі національної інноваційної системи, кий формується за принципом бюджетного накопичення та відновлення за рахунок пропорційних відрахувань за результатами реалізації інноваційного продукту/продукції та винагороди за використання інтелектуальної власності (паушального платежу, роялті, дивідендів при трансакції та продажу інтелектуальної власності, тощо).

Інтелектуальна власність – власність прийнята на баланс та набуває статус нематеріальних активів (об'єктів права інтелектуальної власності) і оцінюється за сумою витрат, пов'язаних зі створенням, придбанням та доведенням до стану, у якому вони придатні для використання за призначенням.

Кабінет Міністрів України **утворює Фонд розвитку інновацій** шляхом його ієрархічної побудови (районний та обласний рівень, центр та національні наукові, науково-технічні об'єднання) та затверджує принципи його формування та використання за цільовим призначенням відповідно до положення з урахуванням довгострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності за прийнятою ієрархією. Фонд розвитку інновацій є самостійною інституцією у складі інноваційних підрозділів міністерств, адміністративних управлінь на рівні району та області, Національної академії наук та академій галузевого спрямування, а також національних наукових на науково-технічних формувань.

Фонд розвитку інновацій на відповідному ієрархічному рівні є *непробутковими самостійними формуваннями (інноваційні департаменти)*, які мають свій рахунок в установах банків з дозволу Національного банку Укра-

їни, печатку та Положення, яке реєструється Міністерством фінансів України та його відповідними відділеннями, не обкладаються податками та відновлюються за рахунок *пасивного доходу* за результатами інноваційної діяльності інноваційних підприємств, їх об'єднань та інших інноваційних формувань не залежно від форми власності, діяльності інноваційних кластерів, реалізації інноваційних проектів, функціонування інноваційної інфраструктури на різних рівнях управління та пропорційних відрахувань за використання інтелектуальної власності.

Активи Фонду розвитку інновацій складаються на відповідному ієрархічному рівні, до яких залучаються:

- відповідна частка коштів Державного бюджету України та частки відповідних бюджетів регіональних рівнів, запланованих кошторисом відрахувань Міністерством фінансів України на відповідний фінансовий рік;

- пасивні активи для певної мети, передані державою;

- інші асигнування і добровільні внески, які віднесені до пасивних;

- пасивні доходи від інвестиційної діяльності Фонду розвитку інновацій;

- пасивні доходи за результатами інноваційної діяльності інноваційних підприємств, їх об'єднань та інших інноваційних формувань не залежно від форми власності;

- пасивні доходи за рахунок діяльності інноваційних кластерів;

- пасивні доходи за рахунок реалізації інноваційних проектів;

- пасивні доходи за рахунок функціонування інноваційної інфраструктури на різних рівнях управління;

- пасивні доходи за рахунок пропорційних відрахувань за використання інтелектуальної власності;

- пасивні доходи за рахунок інноваційної діяльності Національної академії наук та академій галузевого спрямування, а також національних наукових на науково-технічних формувань;

- пасивні доходи за рахунок інноваційної діяльності вищих навчальних закладів освіти та їх об'єднань;

- пасивні доходи за рахунок діяльності інноваційних департаментів на відповідному ієрархічному рівні управління;

- проценти та дивіденди за рахунок трансакційних операцій з цінними паперами та інтелектуальною власністю;

- пасивні доходи за рахунок пропорційних відрахувань за отримані винагороди за використання інтелектуальної власності (паушального платежу, роялті, продажу інтелектуальної власності, тощо);

- інші надходження за результатами інноваційної діяльності, що не суперечать законодавству України.

Фонд розвитку інновацій має використовувати свої активи лише в цілях, передбачених цим Законом.

У разі ліквідації Фонду розвитку інновацій активи Фонду повинні бути передані державі після задоволення вимог усіх кредиторів.

Головна економічна ідея такої конструкції є боротьба з марнотратством інвестиційних ресурсів шляхом відновлення Фонду розвитку інновацій за рахунок пропорційних відрахувань за результатами реалізації інноваційного продукту/продукції та винагороди за використання інтелектуальної власності. За цих умов чітко прослідковується ефективність інноваційної діяльності. Принцип накопичення Фонду розвитку інновацій з урахуванням довгострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності реалізує господарську результативність, відповідальність та бізнесову спрямованість. Пасивний дохід з додержанням пропорційних малих відрахувань створює умови боротьби з корупційними посяганнями інвесторів при достатньо високому та відкритому аудиті та самоконтролю громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка й організація інноваційної діяльності: підручник / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан та ін.; під ред. проф. О. І. Волкова, проф. М. П. Денисенка, – К.: Професіонал, 2004. – 960 с.
2. Загорока Ю. Г., Гарбар В. А. Венчурний бізнес в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/zamorokayuv-garbar-va-venchurniy-biznes-v-ukrayini-problemi-ta-shlyahi-yih-virishennya/>.
3. Цихан Т. Роль венчурной индустрии в формировании национальной инновационной системы. Опыт США, Европы, России, Украины / Т. Цихан // «Теория и практика управления». – 2004. – N11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/04/11/29/1629/>.